РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії з права, доцента

Литвиненко Ольги Георгіївни на дисертацію

Зубенка Сергія Євгеновича «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження у кримінальному процесі України», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»

Актуальність теми. Тема дисертаційного дослідження С. Є. Зубенка «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження у кримінальному процесі України» зумовлена сучасними тенденціями розвитку транснаціональної злочинності, посиленням міжнародної взаємодії правоохоронних органів та необхідністю вдосконалення правових і організаційних механізмів співробітництва компетентних органів України з відповідними органами іноземних держав і міжнародними інституціями.

Особливого значення ця проблематика набуває в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, коли перед органами досудового розслідування постають складні завдання щодо документування та розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочину агресії. Їх ефективне розслідування потребує не лише належного застосування національного кримінального процесуального законодавства, а й налагодження дієвої співпраці з міжнародними організаціями, компетентними органами іноземних держав, Міжнародним кримінальним судом та іншими суб’єктами міжнародного кримінального правосуддя.

Важливим чинником актуальності дослідження є також поширення транснаціональних форм злочинної діяльності, зокрема кіберзлочинності, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї та наркотичних засобів, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також використання злочинними угрупованнями цифрових технологій і криптовалют для приховування злочинних активів. Зазначені обставини об’єктивно зумовлюють необхідність удосконалення механізмів отримання доказів з-за кордону, проведення

процесуальних дій на території іноземних держав, розшуку та арешту майна, екстрадиції осіб, створення спільних слідчих груп і забезпечення належного виконання запитів про міжнародну правову допомогу.

Окремої уваги потребує питання дотримання прав людини під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Виконання запитів про міжнародну правову допомогу, видача осіб, передача кримінальних проваджень та використання отриманих за кордоном доказів повинні здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів справедливого судочинства, гарантій захисту прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та інших учасників кримінального провадження.

Водночас європейський інтеграційний курс України актуалізує питання гармонізації національного кримінального процесуального законодавства з європейськими стандартами та практиками міжнародної співпраці, розвитку взаємодії з Європолом, Євроюстом та іншими міжнародними інституціями.

За таких обставин комплексне дослідження теоретико-правових та організаційних засад міжнародного співробітництва, процесуальних форм його реалізації, проблем надання міжнародної правової допомоги, екстрадиції та взаємодії під час розслідування транснаціональних і міжнародних злочинів має беззаперечне теоретичне та практичне значення.

Отже, обрана С. Є. Зубенком тема дисертаційного дослідження є актуальною, своєчасною та має важливе значення для розвитку науки кримінального процесу, удосконалення діяльності правоохоронних органів України й забезпечення ефективного міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21.05.2024 № 326); Тематики науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2025–2028 роки «Досудове розслідування в умовах правового режиму воєнного стану» (державний реєстраційний номер 0124U005203); Тематики науково-дослідної

роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2026 рік «Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану» (державний реєстраційний номер 0126U001206); Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженої Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021, та Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020; постанови Кабінету Міністрів України від 12.12.2025 № 1647 «Про затвердження Державної програми розвитку міжнародного територіального співробітництва на 2025–2027 роки».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується використаною нормативною базою, належною методологією, а також теоретичною та емпіричною базами дослідження. Нормативно-правову та теоретичну базу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також наукові праці у галузях кримінального права, кримінального процесу та міжнародного права.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора щодо кількості запитів про міжнародну правову допомогу, отриманих від компетентних органів іноземних держав і направлених компетентними органами України, а також практика Міжнародного кримінального суду та матеріали міжнародних організацій.

Достовірність і наукову обґрунтованість результатів виконаного дослідження забезпечено опрацюванням значної кількості джерел – 212 найменувань (стор. 184–212).

Методологічну основу дисертації становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, які сприяли комплексному дослідженню теоретико-правових та організаційних засад міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

Основним підґрунтям дослідження є системний підхід, який дає змогу розглядати проблеми в єдності їхнього соціального змісту та юридичної

форми. Методологічна основа дослідження охоплює загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Автор використовує їх для всебічного аналізу проблем міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. С. Є. Зубенко докладно визначає кожен застосований метод, розкриває його призначення та роль у дослідженні, а також зазначає, у яких підрозділах дисертації його використано. Це свідчить про продуманість і логічність методологічного підходу, який забезпечує прозорість дослідження та можливість перевірки отриманих результатів.

Обрані дисертантом методи повною мірою відповідають меті та завданням дисертації, спрямованої на розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо вирішення проблем, які виникають під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, а також підготовки та виконання запитів про міжнародну правову допомогу.

Комплексність і системність дослідження зазначеної проблематики демонструє структура дисертації С.Є. Зубенка. Аналіз структури дисертаційного дослідження свідчить про те, що архітектоніка роботи логічно пов’язана з визначеними метою, завданнями, об’єктом і предметом дослідження та передбачає висвітлення питань, які безпосередньо стосуються обраної автором проблематики.

Так, у першому розділі автор визначає правові основи міжнародного співробітництва та повноваження компетентних органів України, що здійснюють співпрацю з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, а також окреслює принципи міжнародного співробітництва, серед яких ключовими у питаннях міжнародної співпраці та правової допомоги під час кримінального провадження є принципи законності, мирного вирішення міжнародних спорів, добросовісного виконання зобов’язань, поваги до прав людини, взаємності та добровільності надання міжнародної правової допомоги.

У другому розділі дисертант визначає вимоги до запиту про міжнародну правову допомогу, окреслює процесуальні дії, які можуть бути проведені в порядку міжнародної правової допомоги, та детально розглядає процесуальні

засади розшуку, арешту й конфіскації майна. З'ясовано, що міжнародна правова допомога є невід'ємною складовою міжнародного співробітництва держав, яка забезпечує взаємодію компетентних правоохоронних органів під час кримінального провадження і полягає у проведенні процесуальних дій за межами юрисдикції держави, що здійснює досудове розслідування. Підставою для надання міжнародної правової допомоги є запит компетентного органу запитуючої держави, у якому обґрунтовано необхідність проведення процесуальних дій у зв'язку з розслідуванням кримінального правопорушення. Центральними органами України, уповноваженими на здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження та надання взаємної правової допомоги, є Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України, а у випадках, віднесених до підслідності НАБУ, – Національне антикорупційне бюро України. Фактичними виконавцями запитів про надання правової допомоги є компетентні органи, уповноважені на проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. До таких органів належать Міністерство внутрішніх справ України, Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України та Служба безпеки України.

У третьому розділі здобувач характеризує процесуальні засади видачі осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та визначає особливості міжнародного співробітництва під час розслідування транснаціональних і міжнародних злочинів. Дисертант з'ясовує, що міжнародне співробітництво під час розслідування транснаціональних злочинів здійснюється у таких формах: обмін інформацією та аналітичними даними; передача доказів (документів, предметів); надання міжнародної правової допомоги та проведення процесуальних дій під час кримінального провадження; створення спільних слідчих груп з метою залучення фахівців договірних держав до розслідування транснаціональних злочинів; обмін досвідом і проведення спільних навчань, семінарів або тренінгів; надання технічної допомоги шляхом забезпечення доступу до цифрових технологій і платформ для обміну інформацією; проведення судових експертиз та застосування спеціальних

знань; організація спільних міжнародних операцій з розкриття та розслідування транснаціональних злочинів і викриття злочинців; встановлення місцезнаходження та затримання осіб, які вчинили транснаціональні злочини; видача осіб (екстрадиція); тимчасова передача осіб; передача кримінального провадження.

Отже, наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими, методологічно коректними, мають наукову новизну, системний і комплексний характер.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація С. Є. Зубенка містить запропонований розподіл повноважень учасників спільних слідчих груп під час кримінального провадження із визначенням функціонального призначення керівника групи, прокурора, слідчих, відряджених членів, працівників оперативних підрозділів, експертів і спеціалістів. Такий підхід спрямований на конкретизацію їхньої ролі у плануванні розслідування, проведенні процесуальних дій, обміні інформацією та використанні отриманих доказів.

Запропонована класифікація заходів реалізації міжнародного співробітництва за їхньою функціональною спрямованістю передбачає виокремлення восьми груп: інформаційно-аналітичних, доказових, організаційних, забезпечувальних, розшукових і примусових, майнових, спеціальних та юрисдикційних заходів.

У дисертації запропоновано розробити міжнародну цифрову платформу «Транснаціональний злочин», призначену для накопичення, систематизації та використання інформації про транснаціональні кримінальні правопорушення, причетних до них осіб, організовані злочинні групи, наявні докази та осіб, засуджених за вчинення таких злочинів.

Удосконалено:

- механізм забезпечення прав осіб під час видачі (екстрадиції), який, за пропозицією автора, має передбачати надання запитуваній державі інформації про місце тримання особи та гарантії дотримання її прав, оцінювання ризиків порушення прав цієї особи, контроль за умовами тримання під вартою, станом

здоров’я, медичним забезпеченням, а також реалізацією права на захист і справедливий суд;

- визначення поняття «міжнародне співробітництво» шляхом розкриття його змісту у двох взаємопов’язаних аспектах: як регламентованих міжнародним і національним законодавством процесуальних правовідносин та як механізму забезпечення ефективності кримінального провадження через обмін інформацією, надання міжнародної правової допомоги й проведення процесуальних дій за межами юрисдикції держави, що здійснює досудове розслідування;

- перелік відомостей, які доцільно зазначати у запиті про надання міжнародної правової допомоги. Дисертант систематизує відповідні дані, зокрема щодо компетентних органів, правових підстав запиту, обставин кримінального провадження, кваліфікації правопорушення, необхідних процесуальних дій, осіб та об’єктів, щодо яких такі дії мають бути проведені.

Дістали подальшого розвитку:

- підходи до визначення системи правоохоронних органів України, уповноважених здійснювати міжнародне співробітництво під час кримінального провадження, а також системи компетентних органів іноземних держав і міжнародних організацій, залучених до такої діяльності;

- наукові положення щодо проблем розшуку, арешту та конфіскації майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема в частині тривалості процедур міжнародної правової допомоги, відмінностей національного законодавства, складнощів виявлення прихованих активів і використання криптовалют;

- пропозиції щодо підвищення ефективності співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом у питаннях розслідування міжнародних злочинів, зокрема шляхом усунення правових колізій між національним законодавством і положеннями Римського статуту, визначення алгоритмів взаємодії компетентних органів, запровадження єдиних стандартів отримання та документування доказів і вдосконалення механізмів їх передачі.

Таким чином, наукова новизна дисертації характеризується комплексним підходом до дослідження міжнародного співробітництва під час

кримінального провадження та охоплює як теоретичні положення щодо його поняття, системи суб'єктів і форм реалізації, так і практично орієнтовані пропозиції щодо діяльності спільних слідчих груп, надання міжнародної правової допомоги, екстрадиції, розшуку й повернення активів, а також розслідування міжнародних злочинів.

Наведене вище дає підстави зробити висновок, що сформульовані у дисертації висновки достатньо повно обґрунтовані, а запропоновані рекомендації та пропозиції мають практичне значення і спрямовані на допомогу працівникам Національної поліції України.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – під час подальших досліджень теоретико-правових засад, форм, особливостей та проблемних аспектів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення положень кримінального процесуального законодавства у питаннях міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, а також підготовки проєктів міжнародних договорів та угод;

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – під час підготовки працівниками компетентних органів, уповноважених забезпечувати міжнародне співробітництво, запитів про міжнародну правову допомогу та виконання таких запитів;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних посібників, методичних рекомендацій, навчально-методичних комплексів та викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування» у закладах вищої освіти.

Наукові публікації С. Є. Зубенка. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 наукових публікаціях, із них п'ять статей – у наукових виданнях, включених МОН України до

переліку наукових фахових видань з юридичних наук, і шість тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів.

Наукові положення, висновки дисертації, пропозиції та результати належним чином апробовані й оприлюднені у статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Опубліковані праці відображають основні результати дослідження та свідчать про виконання поставлених наукових завдань. Наукові публікації містять положення, що мають елементи новизни.

Дисертацію виконано українською мовою. Матеріал викладено чітко, послідовно, юридично грамотно, з дотриманням вимог наукового стилю. Дослідження відповідає спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність».

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, установлених чинним законодавством.

Під час вивчення матеріалів дисертаційного дослідження С. Є. Зубенка на тему «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження у кримінальному процесі України» текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом позитивно оцінюючи високий теоретичний рівень дослідження та його практичну значущість, вважаємо за необхідне зупинитися на окремих дискусійних положеннях роботи:

1. Позитивно оцінюючи спробу автора систематизувати заходи міжнародного співробітництва за функціональною спрямованістю (стор. 59-60), слід зауважити, що запропонована класифікація потребує додаткового теоретичного обґрунтування. Автор виокремлює такі групи заходів: інформаційно-аналітичні, доказові, організаційні, забезпечувальні, розшукові та примусові, майнові, спеціальні й юрисдикційні.

Зокрема, до однієї класифікаційної системи включено заходи, які мають різну правову природу: процесуальні дії, організаційні форми взаємодії, заходи процесуального примусу, майнові заходи та окремі спеціальні методи розслідування. Наприклад, екстрадиція, допит, створення спільної слідчої

групи та контрольована поставка мають різне правове призначення і нормативне регулювання.

У зв'язку із цим дискусійним залишається питання, чи є всі запропоновані групи однорідними за критерієм функціональної спрямованості. На нашу думку, автору доцільно було б чіткіше розмежувати процесуальні форми міжнародного співробітництва, організаційні механізми та окремі заходи, що реалізуються в межах такого співробітництва.

2. Розділ 2 дисертації присвячено дослідженню поняття та форм міжнародної правової допомоги. Зокрема, дисертант зазначає, що міжнародна правова допомога є невід'ємною складовою міжнародного співробітництва держав і полягає в наданні інформації, передачі доказів, а також проведенні процесуальних дій з метою забезпечення розслідування. Така допомога є необхідною, зокрема, у випадках, коли неможливо допитати учасників кримінального провадження (свідка, потерпілого) у зв'язку з їхнім перебуванням за межами України, а також провести певні процесуальні дії (вручення документів, впізнання особи, огляд, освідування, отримання зразків для експертного дослідження, виїмка, арешт особи, розшук, арешт і конфіскація майна тощо), результати яких містять відомості, що можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні (стор. 75-76). У межах надання міжнародної правової допомоги доцільно чіткіше розмежувати обмін оперативною, аналітичною та іншою інформацією між компетентними органами різних держав і отримання відомостей у процесуальній формі для їх використання як доказів у кримінальному провадженні. Зокрема, варто визначити правове значення інформації, одержаної через міжнародні правоохоронні канали, порядок її подальшої процесуальної перевірки та умови, за яких виникає необхідність звернення із запитом про міжнародну правову допомогу.

3. У підрозділі 2.1 автор звертає увагу на проблему використання результатів процесуальних дій, виконаних компетентними органами іноземних держав, під час доказування в українському кримінальному провадженні. Зокрема, розглядаються положення ст. 553 КПК України та

питання дотримання порядку направлення запитів про міжнародну правову допомогу (стор. 89–100). Водночас, з огляду на практичну значущість цієї проблематики, доцільно було б детальніше дослідити співвідношення вимог національного кримінального процесуального законодавства та процесуальних правил держави, на території якої проводиться відповідна дія. Особливої уваги заслуговують питання допустимості доказів, отриманих із використанням відеоконференції, електронних документів і цифрових носіїв інформації, а також за участю представників іноземних правоохоронних органів. Крім того, бажано було б проаналізувати відповідні правові позиції Верховного Суду щодо оцінки доказів, отриманих у порядку міжнародної правової допомоги. Це посилило б практичну спрямованість відповідного підрозділу.

4. У підрозділі 2.2 «Процесуальні дії, які можуть бути проведені в порядку міжнародної правової допомоги» розглянуто діяльність спільних слідчих груп, яка передбачає обмін інформацією та матеріалами між компетентними органами різних держав (стор. 97-98). У зв’язку із цим доцільно докладніше розкрити механізми забезпечення автентичності отриманих матеріалів, належного документування обставин їх збирання, збереження цілісності та простежуваності походження доказів. Окремої уваги потребує питання дотримання процесуальних вимог під час передачі таких матеріалів і забезпечення можливості їх перевірки стороною захисту та судом під час кримінального провадження.

5. Крім того, запропонована на стор. 153–154 міжнародна цифрова платформа «Транснаціональний злочин» заслуговує на увагу як перспективна ідея, проте потребує додаткового обґрунтування щодо її правового статусу, суб’єктів адміністрування, порядку доступу до інформації, захисту персональних даних, забезпечення інформаційної безпеки та взаємодії з уже функціонуючими міжнародними інформаційними системами. Доцільно було б також визначити, чи має така платформа виконувати виключно інформаційно-аналітичну функцію, чи передбачається її використання для безпосереднього обміну доказовою інформацією.

6. Окрім цього, на стор. 156 С. Є. Зубенко зазначає про співпрацю Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України та Національної поліції України щодо виявлення, фіксації та розслідування міжнародних злочинів, а також передачі матеріалів до Міжнародного кримінального суду. Проте недостатньо розкрито процесуальні та організаційні особливості взаємодії національних органів досудового розслідування з МКС, зокрема питання передачі доказової інформації, забезпечення її автентичності, збереження ланцюга походження доказів та дотримання стандартів доказування, що застосовуються МКС.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження С. Є. Зубенка, яке відзначається належним рівнем наукової новизни та має науково-теоретичне і практичне значення.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Зубенка Сергія Євгеновича «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження у кримінальному процесі України» є завершеною науковою працею, а сформульовані в ній наукові результати містять елементи наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

З огляду на наукову новизну, теоретичну та практичну значущість одержаних результатів, належний рівень обґрунтованості висновків і рекомендацій, а також відповідність дисертації встановленим нормативним

вимогам, Зубенко Сергій Євгенович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність».

Рецензент –
заступник декана з освітньої
та науково-дослідної діяльності факультету
підготовки фахівців для органів досудового
розслідування НПУ ДонДУВС
доктор філософії з права, доцент **Ольга ЛИТВИНЕНКО**